

СОЦІАЛЬНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

© Фертюк О.В., 2008

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти ефективності функціонування соціальної сфери на рівні державного управління, сутність та визначення національної економіки, а також суть та критерії ефективності соціальної діяльності державного управління національною економікою. Проведено аналіз методів вимірювання соціальних результатів і витрат.

Ключові слова: ефективність, оцінка, соціальна діяльність, державне управління, національна економіка, критерії, результат.

The theoretical and practical aspects of efficiency a social activity at a level of the government, essence and definition of national economy are considered at the article. The essence and criteria of efficiency a social activity of the government by national economy are explained. The analysis of methods of measurement of social results and expenses is given.

Keywords: effectiveness, evaluation, social activity, governmental regulation, national economy, criteria, results.

Постановка проблеми

Під час переходу економіки на ринкові умови особливо актуальною стає проблема оцінки ефективності функціонування соціальної сфери на рівні державного управління національною економікою. Особливу увагу під час оцінювання ефективності соціального обслуговування необхідно приділяти проблемі якості та рівню обслуговування населення. Дискусії щодо значення соціальної сфери у процесі суспільного відтворення актуалізують питання щодо вимірювання внеску галузей соціальної спрямованості у розвиток економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналізуються роботи Ю. Іванова «О показателях экономического благосостояния», М. Папієва «Світовий досвід застосування соціальних стандартів», С. Мочерного «Национальный и экономический суверенитет страны», Пакуліна С.Л., Топчія А.А., Кірдіна Е.Г. «Методологические подходы к изучению эффективности функционирования социальной сферы».

Постановка цілей

Мета роботи – критичний аналіз методологічних підходів щодо вивчення соціальних основ оцінки ефективності державного управління національною економікою. Необхідно розглянути критерії та методи оцінки ефективності соціальної діяльності державного управління національною економікою.

Виклад основного матеріалу

Ефективність управління – доволі складна й неоднозначна категорія. У широкому розумінні ефективність управління – це результативність керування, що показує, якою мірою реалізується мета й досягається запланований результат.

Ефективність сьогодні – одна з головних характеристик людської діяльності. Вона є найважливішою категорією економічної науки.

Згідно з позицією автора [6], національна економіка – це економіка певної країни, конкретної держави, розглянута як цілісна господарська, соціальна, організаційна система, що має сукупний економічний потенціал, який включає природно-екологічну, трудову, виробничу, науково-технічну й техніко-технологічну, інформаційно-управлінську, фінансову складові, що функціонують в умовах державного управління й регулювання, муніципального самоврядування, ринкових відносин.

Вона охоплює усю сукупність рівнів функціонування економіки країни: міждержавних, загальнодержавних, галузевих, регіональних, муніципальних, господарюючих суб'єктів, підприємців, домашніх господарств.

Як наука національна економіка вивчає соціально-економічні процеси в єдності стадій виробництва, розподілу, обміну, споживання з урахуванням керуючих впливів на ці процеси з боку різних суб'єктів і відносин [6].

Визначення статтею 1 Конституції України як соціальної держави потребує формування нових стратегічних цілей, серед яких найголовнішими є сталий соціально орієнтований економічний розвиток [7, с. 18].

Посилення соціальної орієнтації економіки набуло важливого значення для політики реформ, оскільки стабілізація економічного розвитку неможлива без формування соціально благополучного суспільства.

Однак більше уваги у цій роботі приділяється саме оцінці ефективності державного управління національною економікою, як економічній, так і соціальній, тому, розглядаючи цей аспект, потрібно зазначити, що ефект економічний — це конкретний результат (чи абсолютна величина) ефективності вирішенні цієї господарської, технічної чи економічної проблеми. На державному рівні управління він може виражатися в грошових та натуральних показниках, наприклад, приростом ВВП, зниженням витрат на виготовлення товарів та послуг. Розвиток суспільства та національної економіки держави передбачає систематичне піднесення ефективності в усіх галузях діяльності людини, яка проявляється за абсолютного та відносного скорочення витрат. Оскільки ефект буває економічним (приріст продукції, прибутку) і соціальним (покращання умов праці, охорона довкілля і здоров'я людини), то виділяють економічну та соціальну ефективність.

Також необхідно зазначити, що у сучасних умовах господарювання ефективність соціальної діяльності означає недопустимість збільшення обсягів випуску продукції чи одержання прибутку за рахунок погіршення умов праці, завдання шкоди довкіллю, зниження інших показників життєдіяльності людини.

Ефективність соціальної діяльності — це узагальнений, інтегральний показник якості соціального забезпечення, а також це є явище, яке зачіпає безліч різноманітних соціальних факторів, що впливають на загальний добробут людини. Визначення ефективності соціальної діяльності залежить від конкретної науково-практичної мети. Вона визначається як внутрішніми властивостями системи соціального забезпечення, так і умовами, в яких система функціонує.

Якщо говорити про оцінку ефективності функціонування соціальної сфери на рівні державного управління національною економікою, то необхідно враховувати критерії ефективності соціальної діяльності.

Критерії соціальної діяльності зумовлюються цілями та завданнями надання соціальних послуг. Цілі соціальної діяльності можуть розглядатися на рівні окремих регіонів, населених пунктів, районів та окремих груп населення. Вони мають враховувати соціально-економічну, морально-психологічну, екологічну і політичну ситуацію, що склалася в умовах гострої економічної кризи в Україні. Вони повинні бути нерозривно пов'язані з процесом виходу України з економічної кризи і стабілізації соціального стану населення.

Критерії ефективності соціальної діяльності мають стати вираженням дієвості усіх видів, форм і методів соціального обслуговування різноманітних категорій населення (пов'язаний з оцінкою співвідношення досягнутих результатів (ефектів) і витрат, пов'язаних із забезпеченням цих результатів); показати, наскільки продуктивна діяльність установ і соціальних служб у сучасних

умовах проведення реформ в Україні (пов'язана з оцінкою виконання завдань, покладених на виконавчі органи); відобразити ступінь управління соціальною діяльністю (пов'язана з результативністю діяльності управлінського апарату).

Під час визначення критеріїв ефективності соціальної діяльності необхідно керуватися загальним принципом — мінімум матеріальних, фінансових, трудових витрат і максимум практичних результатів у вирішенні соціальних проблем слабо захищених, найвразливіших прошарків населення. Кожний критерій може включати групу якісних і кількісних показників, що розкривають його зміст і свідчать про рівень досягнення цілей, тобто детальніших характеристик, необхідних для практичного проведення аналізу стану й оцінки соціальної діяльності. Але критеріями можуть бути не усякі ознаки стану, у цьому разі – соціальної діяльності, а тільки ті, що відповідають необхідним вимогам.

Оцінка ефективності функціонування соціальної сфери на рівні державного управління національною економікою має враховувати як досягнення в кількісних параметрах, так і в якісних характеристиках. Коли оцінюється результат співвідношення фінансових, матеріальних, трудових, тимчасових та інших витрат із рівнем реалізації стратегічних і тактичних цілей, то досягнутий результат зіставляється з прийнятими стандартами соціального обслуговування населення.

Під час визначення ефективності функціонування соціальної сфери на рівні державного управління національною економікою необхідно брати до уваги не ефективність взагалі, а ефективність функціонування системи соціального забезпечення державним управлінням національної економіки.

Також особливу увагу під час оцінювання ефективності державного управління національною економікою потрібно приділяти методам оцінки ефективності в системі соціальної сфери. Вони доволі різноманітні. Одним з основних методів є метод комплексного підходу до вирішення соціальних проблем. Має бути здійснений комплекс заходів щодо вирішення проблем у соціальній сфері в усіх її проявах, а не вирішення якогось проблемного напрямку соціальної політики (наприклад, соціально-побутова сфера). Варто додати, що має бути й індивідуальний підхід, тобто цілеспрямована діяльність у вирішенні проблем конкретного напрямку соціальної політики, що й повинно дати комплексний ефект під час визначення оцінки соціальної діяльності. Це насамперед обумовлено предметом оцінки ефективності. Так, наприклад, у системі соціального захисту населення необхідно визначити основну оцінку ефективності діяльності різноманітних структур цієї системи. Після визначення основної оцінки ефективності виявляються її детальніші характеристики. У цьому випадку детальнішими характеристиками можуть бути: форми й методи управління соціальним захистом, результати соціальної діяльності за визначений період часу, результати виконання цільових програм соціального захисту населення.

Існують й інші методи оцінки ефективності в системі соціальної сфери: методичні оцінки ефективності форм і методів управління; методика оцінки результативності соціальної діяльності; методика оцінки виконання цільових програм.

Важливу роль під час оцінювання ефективності соціального обслуговування необхідно приділяти проблемі якості та рівню обслуговування населення. Під час реалізації цієї проблеми виникають детальніші предмети оцінки ефективності, такі як: види обслуговування, форми, методи і технології соціального обслуговування; результати соціального обслуговування. Для оцінки цих видів обслуговування використовуються такі методика: оцінка ефективності видів соціального обслуговування; оцінка ефективності форм, методів, високих технологій соціального обслуговування; оцінка результатів соціального обслуговування.

Внаслідок аналізу методик оцінки ефективності в різних галузях можна зауважити, що незалежно від галузевої специфіки та спільності в деталізації предметів оцінки, загальною підставою найрізноманітніших методик виступають оцінні методи. Систематизація цих методів показала можливість їх використання у сфері соціального обслуговування населення. Це такі методи оцінки ефективності, як задоволення потреб, параметричний, витратний, динамічний, систематичний, експертної оцінки, анкетного опитування, проведення бесіди, інтерв'ю.

Соціальна діяльність завжди потребувала об'єктивної оцінки, одним із найдієвіших інструментів якої є соціальний норматив. За відсутності цих соціальних нормативів неможливо встановити рівень ефективності соціальної діяльності державним управлінням. Відсутність соціальних нормативів утруднює аналіз усіх даних, отриманих під час дослідження діяльності державним управлінням соціальної сфери.

Тож необхідно розробити соціальні нормативи на основі критеріїв оцінки ефективності функціонування соціальної сфери на рівні державного управління. Послідовність виконання цієї роботи повинна бути такою: по-перше, визначаються критерії; по-друге, визначаються показники, що роблять ці критерії конкретними і точними; по-третє, встановлюються соціальні нормативи, скоординовані з показниками соціальної діяльності.

Отже, з вищезазначеного випливає, що можливе розроблення критеріїв і показників на основі соціальних нормативів обслуговування населення.

Однак слід констатувати, що до сьогодення не знайдено єдиної моделі оцінки ефективної діяльності державного управління національною економікою у соціальній сфері, не вироблено єдиного показника ефективності соціальної діяльності державним управлінням, але розроблена множина подібного роду моделей, запропоновано десятки критеріїв ефективної діяльності державного управління національною економікою.

З огляду на це потрібно зауважити, що неефективність управління — це і є недосягнення мети. Проте її досягнення — доволі складний критерій ефективності державного управління національною економікою, тому що згідно з [5, с. 5], національна економіка є складною системою, яка являє собою сукупність взаємопов'язаних сфер, галузей і секторів народного господарства. Не усі її цілі можна виміряти. Вже через це повинно йтися про множину критеріїв її ефективності, причому багато із них не може бути виражено у кількісних показниках. Деякі критерії можуть мати неявний характер на фоні декількох цілей, для досягнення яких вони безумовно важливі.

Під час вироблення соціальних нормативів обслуговування населення важливо визначити, якими із множини критеріїв ефективності потрібно скористатися і чому. Яку з моделей ефективності соціальної діяльності державним управлінням необхідно використовувати. Можливо, необхідно скористатися декількома моделями. Використання декількох, а не однієї моделі ефективності державного управління дає змогу: впорядкувати свої спостереження, знання про практику соціальної діяльності; скласти план дій; накреслити послідовність кроків у процесі вироблення соціальних нормативів. Ці нормативи періодично уточнюються з урахуванням впровадження нової техніки, технології, організації господарської діяльності у тій чи іншій галузі соціальної сфери.

Так, наприклад, під час прогнозування природоохоронних заходів обґрунтовуються забезпеченість необхідними ресурсами, економічна доцільність (вигідність) та соціальні наслідки в разі здійснення згаданих заходів. Соціальний ефект природоохоронних кроків проявляється в запобіганні тій соціальній шкоді, яка могла б виникнути за відсутності природоохоронної діяльності. Така шкода виявляється в погіршенні екологічних умов життєдіяльності населення, зростанні захворюваності, збільшенні витрат на лікування, скорочення тривалості життя.

Під час прогнозування розвитку освіти не потрібно забувати, що головною її метою — в задоволенні потреби людей в освітніх послугах, в успішному розвитку духовних та інших здібностей, розвитку творчого потенціалу людини та суспільства загалом. З досягненням цієї мети одночасно забезпечується соціальний і економічний ефект. Під час з'ясування соціальної ефективності освіти в центрі уваги повинні перебувати якості особи та складові частини способу її життя. Соціальна ефективність оцінюється через такі показники, як: позитивний вплив освітнього процесу на розвиток кращих якостей особи та створення для неї комфортних умов життя, на покращання усіх сторін суспільних відносин, на формування відкритого громадянського демократичного суспільства. Рівень освіти населення підсилює соціальну захищеність особи і підвищує престиж держави в світовому співтоваристві.

Кошти, які витрачаються на навчання в школі і на підготовку кваліфікованих робітників та спеціалістів, економічно окуповуються тим, що протягом багатьох років функціонує праця вищої

продуктивності, яка забезпечує приріст національного доходу. Адже підвищення продуктивності праці, як відомо, — основний чинник росту національного доходу.

Висновки

Отже, з огляду на те, що стратегічною метою України за умов трансформації, спрямованої на поєднання механізмів ринкового саморегулювання й державного управління, є побудова соціально орієнтованої ринкової економіки, то необхідно зазначити, що аналіз стану й концепцій реформування народного господарства приводить до висновків, що в період становлення ринкової економіки не були визначені конкретні цілі, науково спрогнозовані соціальна спрямованість економічної реформи й наслідки її впливу на соціально-економічний розвиток країни загалом і її регіонів, враховані інтеграційні тенденції відтворення економічних умов і факторів життєзабезпечення населення.

Необхідно з усього вищезазначеного соціально орієнтувати розширене відтворення, його фази, складні соціально-економічні процеси, зокрема, працю, її організацію, трудові ресурси, підготовку висококваліфікованої робочої сили, розподіл благ, вплив розвитку ринкових відносин на життєзабезпечення населення.

У сукупності критеріїв і конкретних показників оцінки ефективності державного управління соціальною діяльністю головним вважається істотне підвищення, особливо за рахунок новітньої техніки, творчого характеру праці, розумних потреб у благах і послугах, ріст тривалості життя й найбільшого продуктивного довголіття, забезпечення порівнянності діючих зв'язків між окремими сферами відтворення; визначення умов збереження й розвитку генофонду населення. В умовах переходу до ефективної ринкової економіки важливо забезпечувати порівнянність діючих зв'язків між окремими сферами відтворення життєзабезпечення населення, визначати умови збереження й розвитку генофонду народів країни і його регіонів.

Перспективи подальших досліджень

У перспективі подальших наукових розробок у цьому напрямку є розроблення методів аналізу ефективності соціальної діяльності державним управлінням національної економіки; теоретико-методологічної бази оцінки ефективності управління національною економікою; обґрунтування критеріїв оцінки ефективності управління національною економікою; методів вимірювання соціальних результатів і витрат під час оцінювання ефективності державного управління національною економікою.

1. Папієв М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів // Економіка України. – 2004. – №1. – С. 4–8. 2. Пакулин С.Л., Топчий А.А., Кирдина Е.Г. Методологические подходы к изучению эффективности функционирования социальной сферы // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр.: В 5 т. – Т. I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Вип. 239. – С. 29–36. 3. Мочерный С. Национальный и экономический суверенитет страны // Экономика Украины. – 2005. – №10. – С. 4–13. 4. Иванов Ю. О показателях экономического благосостояния // Вопросы экономики. – 2003. – №2. – С. 93–102. 5. Пухтаєвич Г.О. Аналіз національної економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – 254 с. 6. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 4-е изд. – М., 2003. 7. Регіональне управління: інноваційний підхід: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / М.П. Бутко, О.О. Зеленська, С.М. Зеленський та ін.; За заг. ред. д.е.н, проф. Бутка М.П. – К.: Знання України, 2006. – 560 с.